

Digwyddiad i Randdeiliaid

27 Medi 2023

Yn bresennol:

- Jayne Bryant AS (Cadeirydd)
- Heledd Fychan AS
- Buffy Williams AS
- Naomi Stocks, Clerc (cofnodydd)

1. Y cefndir

1. Ar 27 Medi 2023, cynhaliodd y Pwyllgor ddigwyddiad i randdeiliaid i lywio ei ymchwiliad: A yw plant a phobl ifanc anabl yn cael mynediad cyfartal at addysg a gofal plant? Cynrychiolwyd rhanddeiliaid o grwpiau sy'n cefnogi plant, pobl ifanc a'u teuluoedd.

2. Mae'r nodyn hwn yn rhoi crynodeb o'r materion a drafodwyd. Roedd gan rai o'r rhanddeiliaid dan sylw brofiadau personol yn ogystal â phrofiad proffesiynol o'r materion hyn.

2. Materion cyffredinol

3. Roedd thema barhaus bod rhaid i deuluoedd frwydro er mwyn cael unrhyw gymorth. Clywsom enghreifftiau o deuluoedd sydd wedi brwydro fwyaf ac eto ni ddarparwyd y gymorth neu ni chynhaliwyd y gymorth. Clywsom am achos pan fo gymorth wedi'i nodi, ond na fo wedi'i ddarparu wedyn. Dywedwyd wrthym fod y sefyllfa wedi'i chamgyfleu i'r teulu, a oedd wedi ymddiried yn y bobl a oedd yn darparu'r gymorth.

4. Disgrifiodd un arall ei fod wedi darganfod yn ystod tribiwnlys nad oedd ei blentyn wedi gweld therapydd galwedigaethol ers 18 mis er bod cynlluniau'n nodi y byddai'n ei weld yn wythnosol, a hynny er ei fod mewn sefyllfa freintiedig. Roedd pryderon nad oes sicrwydd, hyd yn oed pan gytunir ar fframwaith cymorth, y bydd yn cael ei gyflawni, ac os na fydd, ni ddywedir wrth deuluoedd. Gofynnwyd inni pam y mae rhaid i bobl frwydro? Dywedwyd wrthym na ddylai fod unrhyw frwydr os yw teulu wedi cael ei asesu'n briodol a bod y ddarpariaeth gywir yn ei lle. Y rheswm pam y mae rhaid i deuluoedd frwydro yw oherwydd nad yw'r system yn addas i'r diben. Amlygwyd effeithiau pwysau brwydro ar y teulu cyfan.

5. Codwyd pryderon i'r plant a'r bobl ifanc hynny y bydd eu teuluoedd yn derbyn pa gymorth bynnag sy'n cael ei roi iddynt oherwydd eu bod yn methu brwydro, yn anfodlon brwydro neu nad ydynt yn gwybod sut i frwydro. Galwodd pobl am raglen o gymorth a gynhelir i blant ni waeth beth yw gallu'r teulu i frwydro er mwyn cael y cymorth. I rai rhieni / gofawyr, gall eu hanghenion ychwanegol eu hunain effeithio ar y gallu i frwydro er mwyn cael unrhyw gymorth. Amlygwyd y bydd rhai cyflyrau'n enetig.

6. Clywsom fod anghysondebau mewn cymorth ledled Cymru, ac weithiau hyd yn oed o fewn yr un ardal neu ranbarth. Nid yw rhai teuluoedd yn ymwybodol o gymorth sy'n newid bywyd y mae ganddynt hawl iddo neu sydd ar gael.

7. Tynnodd pobl sylw at y newidiadau dros y 30 mlynedd diwethaf yn y math o angen. Ddeng mlynedd ar hugain yn ôl roedd anabledau corfforol yn bennaf. Awgrymwyd y bu methiant i ddelio â'r cynnydd a'r newid mewn angen. O ganlyniad, nid yw gwasanaethau'n cael eu rheoli mewn ffordd sy'n mynd i'r afael â'r anghenion newidiol hyn. Dywedwyd wrthym hefyd fod cynnydd yn nifer y teuluoedd y mae angen cymorth arnynt.

8. Awgrymwyd bod gwelliannau o ran nodi anghenion a mynd i'r afael â hwy wedi sbarduno'r newidiadau hyn a'r cynnydd hwn yn rhannol. Dywedwyd wrthym na ddechreuodd asesiadau diagnostig tan y 1980au a'u bod yn canolbwyntio'n bennaf ar anabledau dysgu. Fodd bynnag, mae gwell dealltwriaeth o niwroamrywiaeth wedi golygu bod anghenion yn cael eu nodi'n well. Dywedwyd wrthym fod y dysgwyr hyn bob amser wedi bod mewn ysgolion gyda'r anghenion hyn ond y byddent wedi cael trafferth yn yr ysgol ac yr ystyriaisid o'r blaen eu bod yn anodd ac yn lletchwith. Fodd bynnag, nid dyna farn yr holl gyfranogwyr. Yn benodol, amlygwyd materion ynghylch diagnosis i ferched.

9. Er nad yw hyn yn dod o fewn cylch gwaith yr ymchwiliad, tynnwyd sylw hefyd at heriau ynghylch taliadau uniongyrchol. Mae taliadau uniongyrchol yn cael eu rhoi yn lle gwasanaethau. Fodd bynnag, mae problemau oherwydd bod gan awdurdodau lleol gyfraddau sefydlog ar

gyfer gwasanaethau, felly os nad ydynt yn prynu gwasanaeth ar gyfradd y farchnad, ni all y rhai sy'n defnyddio taliadau uniongyrchol gael mynediad ato.

10. Amlygwyd pwysigrwydd hamdden fel rhan o addysg. Clywsom enghreifftiau o ddarpariaeth hamdden gynhwysol fel gwersi nofio, clybiau chwarae a chlybiau technoleg gan y trydydd sector. Gofynnwyd cwestiynau o ran pam nad oedd y ddarpariaeth hon yn cael ei darparu gan awdurdodau lleol. Dywedwyd wrthym nad yw darpariaeth gynhwysol yn cael ei darparu mewn lleoliadau prif ffrwd, ac o ganlyniad mae plant a phobl ifanc yn cael eu hamddifadu o gyfleoedd hamdden. Cafodd ei ddisgrifio fel gwahaniaethu amlwg. Dywedwyd wrthym fod teuluoedd a'u plant eisiau mynd i ddarpariaeth integredig ond nad yw staff yn y lleoliadau hyn wedi'u hyfforddi i gynorthwyo plant ag anghenion ychwanegol. Mae problemau hefyd mewn lleoliadau prif ffrwd o ran mynediad corfforol, megis mynediad i'r rhai sy'n defnyddio cadair olwyn.

11. Amlygwyd heriau hefyd o ran darpariaeth integredig, ac nad yw lleoliadau integredig yn briodol ar gyfer rhai plant a phobl ifanc.

12. Mae rhywfaint o'r ddarpariaeth gynhwysol yn caniatáu i rieni / gofalwyr ollwng a all wneud gwahaniaeth mawr i'r rhieni / gofalwyr. Ond rhaid i rai rhieni / gofalwyr aros am y cyfnod cyfan. Felly, nid yw'n darparu unrhyw seibiant nac amser i rieni / gofalwyr wneud pethau eraill.

13. Er bod y gymdeithas ehangach wedi gwella mewn sawl ffordd, er enghraifft, bydd busnesau fel siopau trin gwallt yn aml yn rhedeg oriau tawel, clywsom nad yw'r newid ehangach hwn wedi'i weld mewn darpariaeth hamdden / ar ôl ysgol i blant a phobl ifanc. Clywsom hefyd am yr angen am fannau cymunedol lle y gall teuluoedd fynd i beidio â phoeni am ymddygiad eu plant. Dywedwyd wrthym y gall y manau hyn olygu'r gwahaniaeth rhwng llwyddo a methu fel teulu. Mae'n eu helpu i beidio â theimlo'n ynysig.

14. Amlygwyd pwysigrwydd caniatáu i blant ag anghenion ychwanegol gymryd rhan mewn gweithgareddau fel teithiau preswyl hefyd. Dywedwyd wrthym nad yw addysg ond yn digwydd yn yr ystafell ddsbarth.

15. Roedd pobl yn teimlo'n gryf bod y materion hyn hefyd yn gysylltiedig â'r mater ehangach ynghylch lle plant a phobl ifanc ag anghenion ychwanegol yn y gymdeithas. Dylai fod cyfleusterau hamdden y gallant eu defnyddio ym mhobman yng Nghymru, ac mae angen gwella sgiliau darpariaeth prif ffrwd er mwyn cyflawni hyn. Mae llawer o waith yn cael ei wneud i geisio sbarduno newid diwylliannol a helpu lleoliadau i ddod yn fwy cynhwysol. Dywedwyd wrthym hefyd y gall yr ysgogiad i wahanu plant am oedran cynnar olygu "allan o olwg allan o feddwl" sy'n cael canlyniadau nes eu bod yn oedolion. Mae angen manau i bob plentyn a

pherson ifanc ddod at ei gilydd, er mwyn helpu i feithrin cydlyniant cymdeithasol yn y tymor hwy.

16. Codwyd y baich sy'n cael ei roi ar y teulu i ddod o hyd i fannau priodol. Mae'n ychwanegu at y llwyth gwaith a'r baich gweinyddol sydd eisoes yn uchel iawn i deuluoedd.

17. Clywsom hefyd am yr effaith gadarnhaol y gall Swyddogion Cyswllt â Theuluoedd ei chael, a disgrifiodd un sefydliad trydydd sector hwy fel un o'r pethau mwyaf gwerthfawr y mae'n ei wneud. Un o'u rolau yw lledaenu gwybodaeth i deuluoedd yn rheolaidd, a ddisgrifiwyd fel un pwysig iawn.

18. Dywedwyd wrthym fod yna enghreifftiau o arfer da, a bod pobl yn ymdrechu i ddarparu gwasanaethau cynhwysol. Fodd bynnag, cawsom ein hatgoffa nad yw plant a phobl ifanc anabl yn un grŵp unffurf. Er enghraifft, o ran niwroamrywiaeth rydym ond yn dechrau deall y dylid rhoi addasiadau rhesymol ar waith. Ar hyn o bryd mae llawer o'r plant hyn yn cael eu gwahardd gan yr ystyrir ei bod yn broblem ymddygiadol.

3. Darpariaeth gofal plant

19. Clywsom am yr heriau o ran sicrhau gofal plant hygyrch a chynhwysol, a'r effeithiau y mae hyn yn eu cael ar allu rhieni a gofalwyr i weithio. Dywedwyd wrthym fod angen i ofal plant, pan fydd ar gael, fod yn ddibynadwy er mwyn cefnogi cyflogaeth. Amlygwyd nad yw cynlluniau chwarae yn aml yn cael eu sefydlu ar gyfer y math hwnnw o angen dibynadwy a chynaliadwy. Dywedwyd wrthym fod llawer o rieni wedi gorfod rhoi'r gorau i weithio oherwydd diffyg gofal plant, a bod cronfa enfawr o dalent wedi ei gwastraffu.

20. Ymhlith yr heriau eraill o ran cael mynediad at ofal plant roedd diffyg darpariaeth ar gyfer plant hŷn, gan fod y rhan fwyaf o'r ddarpariaeth brif ffrwd yn dod i ben pan fyddant yn 11 oed, ond gall fod ei angen ar rai plant a phobl ifanc anabl nes eu bod yn 19 oed. Dywedwyd wrthym hefyd na fydd mynediad generig at ofal plant yn addas i rai plant a phobl ifanc, a bod angen darpariaeth arbenigol ar gyfer y plant a'r bobl ifanc hyn sy'n gallu cynorthwyo'r plant a'r bobl ifanc hyn yn briodol.

21. Clywsom hefyd am y diffyg darpariaeth seibiant byr, sydd hefyd yn cael effaith enfawr ar y teulu ehangach. Nid oedd rhai yn hoffi defnyddio'r term Saesneg "respite" oherwydd ei fod yn rhoi ystyr negyddol i'r ddarpariaeth, a dywedwyd bod "short break" yn fwy cadarnhaol. Mae hyn oherwydd bod manteision i'r plentyn (sy'n treulio amser gyda phobl y tu allan i'r teulu agos) a'r teulu. Dywedwyd wrthym hefyd am beidio â drysu rhwng seibiannau byr a gofal plant oherwydd bod gofal plant ar gyfer rhieni sy'n gweithio, a bod seibiannau byr yn fath gwahanol o

ddarpariaeth. Mae darpariaeth seibiant byr yn cael effaith enfawr ar y teulu cyfan, gan gynnwys brodyr a chwiorydd, sydd yn aml yn ofalwyr ifanc hefyd.

4. Darpariaeth ysgol statudol

22. Clywsom fod gwaith wedi'i wneud gydag Estyn i sicrhau bod arolygiadau'n ystyried anghenion plant ag anghenion ychwanegol. Clywsom y gall fod yn gyfrifoldeb i'r arolygydd unigol. Er bod rhaid i Estyn edrych ar lesiant, dywedwyd wrthym nad yw adborth yn cael ei gymryd gan deuluoedd ar eu profiadau. Awgrymwyd efallai nad yw plant ag anghenion dysgu ychwanegol, nad ydynt efallai wedi cael digon o gymorth, yn cael cyfle i rannu eu profiadau ag Estyn.

23. Gofynnodd rhai pobl a yw Estyn yn edrych ar y cynnydd sy'n cael ei wneud gan y grwpiau hyn o blant. Mae angen ystyried y ffaith bod plant a phobl ifanc yn datblygu ar eu cyflymder eu hunain. Dywedwyd wrthym nad yw'n ddigon da dibynnu ar rywun sy'n rhagweld yr hyn y byddant yn ei wneud, a gofynnwyd inni sut ydych chi'n nodi a ydynt yn gwneud cynnydd digonol. Codwyd pryderon hefyd am y diffyg dyheadau ar gyfer y plant hyn, a dywedwyd wrthym nad corlan yw'r ysgol.

24. Pwysleisiwyd pwysigrwydd dull unigol o weithredu. Dywedwyd wrthym am ddulliau penodol y gellir eu defnyddio ar gyfer plant ag anghenion ychwanegol ond nad oeddent yn gweithio i rai plant. Mae angen i'r cymorth ganolbwyntio ar yr unigolyn, ac ar briodoleddau ac anghenion penodol yr unigolyn.

25. Clywsom fod awydd gan staff addysg a gofal iechyd i wneud hyfforddiant sy'n ofynnol fel rhan o'r Cod Ymarfer ar Gyflenwi Gwasanaethau Awtistiaeth. Dywedwyd wrthym fod angen yr hyfforddiant hwn yn glir.

26. Mewn perthynas â Chynlluniau Datblygu Unigol, dywedwyd wrthym nad ydynt bob amser yn cael eu rhannu â'r holl gynorthwywyr addysgu, ond dyma'r staff sydd yn aml yn gorfod darparu'r cymorth a rheoli unrhyw broblemau. Dywedwyd wrthym nad oes gan gynorthwywyr addysgu yr hyfforddiant cywir yn aml i ymdrin â'r problemau hyn, a bod hynny'n rhoi'r cynorthwywyr addysgu dan bwysau.

27. Codwyd pryderon ynghylch polisiau rheoli presenoldeb. Er enghraifft, gwobrau am lefelau penodol o bresenoldeb. I rai plant ag anabledau, mae cadw cyfraddau presenoldeb o tua 95% yn amhosibl. Mynegwyd pryderon hefyd am osgoi ysgol oherwydd gorbryder, a'r ffaith nad yw hyn yn cael ei gofnodi fel rheswm dros absenoldeb.

---

28. Dywedwyd wrthym fod bwloch mawr yn y cymorth o ran pontio rhwng addysg gynradd ac addysg uwchradd; ac yna i addysg ôl-16. Fodd bynnag, clywsom hefyd rywfaint o adborth cadarnhaol ar gymorth mewn colegau addysg bellach (sydd y tu allan i gwmpas yr ymchwiliad hwn.)

29. Dywedwyd wrthym y gallai fod cyfleoedd cyfyngedig i blant ag anghenion ychwanegol i sicrhau profiad gwaith, ac yn aml nid yw'n canolbwyntio ar yr hyn y mae gan y person ifanc ddiddordeb ynddo.

30. Clywsom bryderon am ddarpariaeth a chymorth cyfrwng Cymraeg. Mae hyn yn fwy o broblem mewn ardaloedd Cymraeg anhraddodiadol. Amlygwyd hefyd nad oedd lefel yr angen cyfrwng Cymraeg yn cael ei nodi'n ddigonol. Pwysleisiwyd pwysigrwydd cynnal asesiadau yn iaith gyntaf plentyn hefyd, yn enwedig asesiadau lleferydd ac iaith.

31. Cafwyd trafodaethau hefyd ynghylch y cynnydd mewn addysg gartref. Gall hyn fod yn ddewis cadarnhaol i lawer. Nid oedd rhai plant a phobl ifanc am ddychwelyd i'r ysgol yn dilyn y pandemig, ac nid yw rhieni / gofalwyr am eu gorfodi. Dywedwyd wrthym fod llawer o bryder ynghylch presenoldeb yn yr ysgol, gall ysgolion fod yn lleoedd prysur iawn, ac mae ystadau ysgolion, yn enwedig adeiladau newydd, yn aml ar ffurf cynllun agored nad yw'n gyfeillgar iawn o ran awtistiaeth. Dywedwyd nad yr ysgol yw'r lleoliad cywir i rai. Mae teuluoedd eraill yn addysgu gartref am nad ydynt yn cael y cymorth cywir yn yr ysgol.

32. Dywedwyd wrthym nad yw awdurdodau lleol yn rhagweithiol o ran addysg heblaw yn yr ysgol, a fyddai'n aml o fudd i lawer o blant a phobl ifanc ag anghenion ychwanegol.

33. Yn gysylltiedig â'r materion hyn, cafwyd trafodaethau hefyd am absenoldebau a gwaharddiadau i blant ag anghenion ychwanegol. Dywedwyd wrthym fod cyfraddau absenoldeb a gwahardd yn anghymesur i'r grwpiau hyn. I'r plant a'r bobl ifanc hynny ar amserlenni rhan-amser, gall fod problemau o ran cofnodi presenoldeb.

34. Dywedwyd wrthym hefyd fod problemau o ran gwaharddiadau anghyfreithlon pan fo plant a phobl ifanc yn cael eu tynnu allan o'r ysgol heb reswm. Dywedwyd wrthym nad yw rhai rhieni'n ymwybodol o'r gofynion ynghylch gwaharddiadau, ac y bydd ysgolion yn aml yn gwahardd plentyn yn anffurfiol, fel nad oes rhaid iddynt gydymffurfio â'r gofynion ar gyfer gwaharddiadau tymor penodol, pan fo rhaid nodi dyddiad dychwelyd yn ysgrifenedig, a phan fo rhaid cofnodi'r rhesymau dros wahardd. Disgrifiodd un rhiant ei brofiad o orfod mynd i'r ysgol yn gyson i gasglu ei blentyn am waharddiadau anffurfiol a mynd ag ef yn ôl mewn wythnos.

Teithiau ysgol

---

35. Dywedwyd wrthym fod ymarfer cymysg o ran triapiau ysgol, gydag arfer da iawn mewn rhai cymunedau ond ddim mewn rhai eraill. Er enghraifft, bydd rhai ysgolion yn gallu cefnogi triapiau i Langrannog, ac ni fydd eraill yn gallu gwneud hynny. Gofynnwyd inni os gall rhai ysgolion ddarparu ar gyfer hyn, pam na all eraill? Dywedwyd wrthym ei bod yn aml oherwydd diffyg cynllunio, a pheidio â rhoi asesiadau risg priodol ar waith. Cafodd ei ddisgrifio fel “loteri cod post”.

36. Dywedodd un rhiant ei fod wedi gofyn i ysgol ei blentyn pam nad oeddent erioed wedi gallu mynd ar ymweliad ac mai'r ateb a gafodd oedd nad oeddent yn gwybod.

37. Dywedwyd bod rhesymau ariannol dros rwystrau eraill i blant a phobl ifanc allu mynd ar deithiau ysgol, neu'r angen i reoli plant eraill ag anghenion eraill.

Cludiant dysgwyr

---

38. Roedd pryderon ynghylch hygyrchedd cludiant dysgwyr. Dywedwyd wrthym am achosion pan fo rhaid i rieni / gofawyr fynd gyda'u plentyn ar gludiant dysgwyr oherwydd pryderon am ymddygiad y plentyn neu bryderon ynghylch rheoli cyflwr penodol plentyn. Mae cwmnïau trafndiaeth, yn enwedig cwmnïau tacsï, yn poeni am y risgiau. Teimlwyd bod diffyg cynllunio ac asesiadau risg. Mae angen hyfforddi hebryngwyr trafndiaeth yn briodol, ac nid yw'r rhan fwyaf ohonynt wedi'u hyfforddi.

39. Dywedwyd wrthym hefyd nad yw teuluoedd yn aml yn cael cynnig cludiant i ddechrau, gan fod disgwyl y bydd y rhieni / gofawyr o gwmpas i ddarparu cludiant. Dywedwyd mai hon yw un o'r nifer o frwydrau ochr yn ochr â'r lleill. Gall fod heriau i deuluoedd ddarparu cludiant, gan y gallai wrthdaro â mynd â phlant eraill i wahanol ysgolion. Dywedwyd bod hyn yn broblem enfawr. Pan fydd y materion hyn wedi'u codi, yr ymateb gan awdurdodau lleol yw i deuluoedd ddatrys y broblem eu hunain.

40. Dywedodd pobl y gallai gweithio gartref roi mwy o hyblygrwydd i ddiwallu anghenion y teulu am gludiant, ond nid oes modd i bawb wneud hyn. Mae llawer o deuluoedd yn dibynnu ar deulu / ffrindiau i helpu. Dywedwyd ei fod yn wasanaeth bregus, ac mai'r cyfan y mae ei angen yw i un darn o'r jig-so gael ei golli er mwyn i bopeth fynd i'r wal.

Tribiwnlysoedd

---

41. Codwyd pryderon ynghylch nifer y teuluoedd sy'n gorfod mynd i dribiwnlysoedd, a lefel y straen a'r pryder y mae hyn yn ei roi ar deuluoedd. Disgrifiodd un rhiant y tribiwnlys cyntaf yr

---

oeddent yn rhan ohono fel y peth mwyaf ingol iddo ei wneud erioed yn ei fywyd. Awgrymwyd bod awdurdodau lleol yn gwthio pobl i dribiwnlysoedd yn fwriadol er mwyn gohirio darparu gwasanaethau.

42. Dywedwyd wrthym y gall y system eich gyrru i'r cyfeiriad anghywir, gan nodi enghraifft pan fo teulu wedi'i yrru i gael diagnosis, er nad oedd y plentyn eisiau hyn, gan mai dyma'r unig ffordd i gael cymorth. Yn yr achos hwn, y cyfreithiwr oedd yn pwysu am ddiagnosis. Dywedwyd wrthym fod y system yn anghywir, gan y dylid gwrando ar y plentyn, yn hytrach na dibynnu ar ddiagnosis. Dywedodd pobl fod llawer o sôn am wrando ar rieni, ond yn aml ddim am wrando ar y plentyn. Nid oes gan y plentyn ddweud na dewis. Yn yr achos a amlinellwyd, pe bai'r system wedi gweithio o amgylch anghenion y plentyn, ni fyddai wedi dilyn y llwybr a ddilynwyd.

43. Yn dilyn hyn, cododd pobl mai dim ond heriau ymddygiad y plentyn sy'n cael eu hamlygu yn aml ac nid ei briodoleddau. Yn syml, ni ofynnir i blant a phobl ifanc beth maen nhw ei eisiau.

Diwygiadau ADY

---

44. Clywsom safbwyntiau yn cymharu'r system ADY newydd â'r system hŷn. Dywedodd un person yr oedd ganddo brofiad o dribiwnlysoedd o dan y ddwy gyfundrefn nad oedd yn credu bod y system flaenorol wedi dyddio, er ei fod yn cydnabod bod eraill yn credu ei bod felly. Dywedodd mai'r gweithredu oedd y broblem gyda'r system flaenorol. Bydd y problemau hyn yn parhau gyda'r system newydd, nid oes unrhyw sicrwydd y bydd yn cael ei gweithredu'n effeithiol. Roedd yn teimlo mai'r brif broblem yw sut y mae teuluoedd yn ymgysylltu â'r system.

45. Amlygodd un arall mai un o'r prif wahaniaethau rhwng y systemau yw y dylid arwain y system newydd ar sail anghenion yn hytrach na diagnosis. Fodd bynnag, nid oedd yn teimlo bod y newid hwn wedi digwydd mewn gwirionedd eto, ac y gofynnir i deuluoedd am ddiagnosis yn aml cyn y gellir darparu cymorth. Cododd y pryderon parhaus ynghylch yr amseroedd aros am ddiagnosis, gyda rhai plant a phobl ifanc yn dal i aros am ddiagnosis am flynyddoedd.

46. Dywedwyd wrthym nad yw rhai rhieni yn ymwybodol o'r system newydd, na beth yw Cynllun Datblygu Unigol.

5. Pa welliannau y gellir eu gwneud?

47. Gofynnwyd pa newidiadau a fyddai'n gwella pethau i blant, pobl ifanc a'u teuluoedd. Cawsom ystod o ymatebion.

- 48.** Codwyd materion ynghylch amserlennu apwyntiadau. Gofynnodd pobl pam nad oes apwyntiadau ar gael dros y Sul / gyda'r nos? Dywedwyd y byddai cael apwyntiad meddygol ar y penwythnos yn un peth yn llai i boeni amdano. Dywedodd pobl y byddai trefnu gwasanaethau o amgylch anghenion teuluoedd yn hytrach nag anghenion gweithwyr proffesiynol yn ddechrau da. Mae hon yn broblem benodol i'r rhai sydd â nifer o apwyntiadau.
- 49.** Codwyd heriau ynghylch y ffaith bod rhaid i rieni / gofalmwr fod ar gael bob amser hefyd. Gwnaed y gymhariaeth rhwng yr hawliau cyflogaeth sydd gan bobl fel oedolion, pan fo modd ichi gymryd amser i ffwrdd am apwyntiadau, ond mae diffyg hawliau tebyg i blant neu rieni / gofalmwr sydd â phlant ag anghenion ychwanegol.
- 50.** Mae'r dybiaeth hon ynghylch argaeledd rhieni / gofalmwr yn mynd yn ehangach, dywedwyd wrthym ni. Felly mae hefyd yn ymwneud â bod ar gael i wneud unrhyw therapi / gwaith rhwng apwyntiadau. Dywedodd un rhiant iddo gael y cwestiwn pam ydych chi'n gweithio? Pam nad ydych chi'n gwneud therapi? Roedd yn teimlo y byddai'n ddefnyddiol newid y dybiaeth hon.
- 51.** Roedd awgrymiadau i newid y ffordd y mae pobl yn cael gwybodaeth am ba gymorth sydd ar gael. Clywsom fod rhwystredigaethau ynghylch cyfeirio gwasanaethau, yn enwedig pan nad yw'r wybodaeth yn gyfredol. Teimlwyd bod hwn yn faes lle roedd angen gwelliannau.
- 52.** Bod yn fwy ymwybodol, a gwella gwybodaeth ehangach am wahanol gyflyrau, ac yn enwedig o ran niwroamrywiaeth. Mae hyn yn cael effaith gadarnhaol ar bawb, staff a myfyrwyr. Roedd yna alw hefyd am gyfraniad enfawr at hyfforddiant i'r holl staff, cydlynwyr anghenion addysgol arbennig a llywodraethwyr. Dywedwyd wrthym fod bylchau enfawr mewn gwybodaeth am gyflyrau a dealltwriaeth ohonynt.
- 53.** Amlygodd rhywun fod llawer o ddeunyddiau hyfforddi hygyrch ac am ddim ar rai cyflyrau fel awtistiaeth, ac nid oedd yn gwybod pam nad oedd mwy o ysgolion yn manteisio ar y cyfleoedd hyfforddi hyn.
- 54.** Codwyd pwysigrwydd y model cymdeithasol o anabledd. Dywedwyd wrthym fod y Cod Ymarfer ar Gyflenwi Gwasanaethau Awtistiaeth yn defnyddio model cymdeithasol. Fodd bynnag, amlygwyd fod model meddygol hefyd yn bwysig ar gyfer rhai cyflyrau, ac roedd pryderon nad yw'r holl wasanaethau iechyd ar gael i blant a phobl ifanc ag anghenion cymhleth.
- 55.** Dywedwyd wrthym hefyd am effaith y materion hyn ar frodyr a chwiorydd nad ydynt yn anabl. Dywedwyd eu bod bob amser yn anweledig yn y sgysiau hyn.

56. Codwyd pwysigrwydd rôl SACDA wrth gydlynu rhwng addysg a gofal iechyd. Gofynnodd pobl pa mor ddifrifol y mae Byrddau Iechyd yn cymryd rôl SACDA, ac i ba raddau y mae wedi gwella'r rhyngwyneb rhwng iechyd ac addysg? Gwnaed galwadau i ddeall canlyniadau rôl SACDA, a yw wedi gwneud yr hyn y dylai?

57. Dywedwyd wrthym fod angen model therapi gwahanol. Roedd pobl yn teimlo bod gwasanaethau'n dod yn fodel ymgynghori, pan fo therapydd yn dweud wrthy ch beth y mae rhaid ichi ei wneud, a'ch bod yn mynd i ffwrdd a'i wneud. Mae llai o gymorth un-i-un, ac ychydig o fonitro neu ddim monitro o gwbl. I rai, mae hwn yn fodel annigonol. Mae hefyd angen hyfforddiant rhieni ar gyfer y cymorth hwnnw a gynigir yn yr ystafell ddosbarth, ac nid yw'n gweithio cystal mewn lleoliadau cartref. Awgrymwyd mai dyma lle y gallai rôl SACDA helpu i sicrhau bod yr holl wasanaethau yn cael eu cysylltu.

58. Mae angen hyfforddiant mwy cyffredinol, amlygwyd mai dim ond un diwrnod y bydd athrawon yn ei wneud ar anghenion dysgu ychwanegol fel rhan o'u hyfforddiant addysgu.

59. Dywedwyd wrthym hefyd nad yw'r pethau cywir yn cael eu mesur. Gellir ystwytho rhestrau aros, ac oherwydd hyn, mae pobl yn aml yn gweithio mewn seilos gan eu bod yn canolbwyntio ar gyrraedd y targedau yn hytrach na darparu gwasanaethau cydgysylltiedig. Mae hyn hefyd wedi arwain at dwf rheolaeth ar draul gofal clinigol, mae seilwaith rheoli enfawr ar draul y gwasanaethau sydd i fod i gael eu darparu.

60. Roedd teimlad bod maint Cymru yn rhoi cyfle gan ei bod yn ddigon bach i ddatblygu consensws ar sut i wella, ac yna i ddarparu gwell gwasanaethau. Dywedwyd wrthym fod rhaid i Gymru fod yn ddewr, newid cyfeiriad a dechrau gwrando ar deuluoedd ynghylch y caledi.